

Олександр Сергійович ПЕРЕДЕРІЙ,
кандидат юридичних наук, доцент
(Харківський національний університет імені
В. Н. Каразіна, м. Харків)

ЗАХОДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ ЯК УЧАСНИКА ЦИФРОВИХ ВІДНОСИН В АСПЕКТІ ПРОТИДІЇ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ ТА ВТЯГНЕННЮ В ПРОТИПРАВНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

У статті, на основі результатів узагальнюючого аналізу, розкривається зміст спеціальних заходів, що спрямовані на забезпечення прав дитини як учасника цифрових відносин в аспекті протидії кіберзлочинності та втягненню у протиправну діяльність. Зокрема, це вжиття заходів щодо демонстрації учасників цифрової індустрії піклування про безпеку дитини в цифровому середовищі, створення системи обізнаності для дітей щодо наявних ризиків в цифровому середовищі, набуття батьками, педагогічними, соціальними працівниками навичок виявлення наявних ризиків для безпеки та здоров'я дітей в цифровому середовищі, культивування нетерпимості громадськості до порушення прав, свобод та безпеки дитини в цифровому середовищі, запровадження стандартів безпечного та захищеного використання мережі Інтернет під час освітнього процесу та в повсякденному житті дитини, фільтрування контенту та сервісів, доступних в мережі Інтернет під час освітнього процесу та в місцях повсякденного перебування дитини, запровадження механізмів повідомлення та реагування на контент та сервіси в цифровому середовищі, які порушують права неповнолітніх, або спрямовані на втягнення їх у протиправну діяльність, удосконалення відповідальності за злочини або замах на злочини, що скоєні в цифровому середовищі, робота з удосконалення порядку притягнення до відповідальності за злочини або замах на злочини, скоєні в цифровому середовищі та постраждалими в яких є діти, створення системи допомоги постраждалим дітям, дітям-свідкам злочинів, скоєних в цифровому середовищі, та їхнім батькам.

На основі аналізу положень актів чинного законодавства, які регламентують державну політику у сфері забезпечення прав неповнолітніх як учасників цифрових відносин на рівні системи національного

законодавства України, обґрунтовано висновок про недостатнє правове забезпечення прав дітей у цифровому середовищі. Акцентовано увагу на доцільності активізації роботи щодо розробки і впровадженню чітких організаційно-правових заходів, спрямованих на практичне виправлення ситуації, що склалася. У перспективі це стане запорукою ефективності вироблення оптимального правового механізму забезпечення повноправності дитини як учасника цифрових відносин та максимально корисного використання потужностей Інтернет і кіберпростору для всебічного і повноцінного розвитку дітей.

Ключові слова: діти, права дітей, неповнолітні, кібербезпека, кіберзлочинність, цифрові відносини, втягнення у протиправну діяльність, протидія.

Постановка проблеми. Україна на сучасному етапі розвитку зіштовхується з багатьма викликами, які загрожують правам і свободам громадян і є предметом діяльності усієї управлінської та, зокрема, правоохоронної систем. Один з таких викликів полягає у збільшенні протиправних діянь, пов'язаних з використанням цифрових і комунікаційних засобів, та, зокрема, кіберпростору.

Державна спеціальна служба зв'язку та захисту інформації України повідомляє, що Національна команда реагування на кіберінциденти, кібератаки, кіберзагрози CERT-UA фіксує в середньому близько 15 кіберінцидентів на день та відстежує понад 150 кластерів кіберзагроз станом на початок 2025 р.¹ Така тенденція має схильність до збільшення. Більш того, тактики, техніки та процедури осіб, що займаються такою діяльністю постійно змінюються, вимагаючи безперервного моніторингу, дослідження видів активності та обміну інформацією на міжнародному рівні. Безумовно, шкода і збитки від таких дій загрожують усім без виключення громадянам України.

У контексті зазначеного, діти є найбільш вразливою категорією населення для кіберпорушників. Умовами цього є сучасні реалії розвитку гуманітарно-освітньої сфери, економіки, а також ведення бойових дій на території України обумовлюють те, що діти чим далі більше використовують у повсякденному житті і навчання цифрові пристрої (гаджети) і є активними учасниками цифрових відносин. У Національній стратегії з захисту дітей в цифровому середовищі на період до 2025 р. Міністерство цифрової трансформації повідомляло, що ще у 2020 р. 54 % опитаних зазначили, що використовують Інтернет по 4-6 год протягом дня². Це актуалізує питання формування ключових стандартів безпечної

¹ З початку 2025-го в Україні фіксується близько 15 кібератак щодня – Держспецзв'язку. Суспільне новини. URL: <https://suspilne.media/1075891-z-pocatku-2025-go-v-ukraini-fiksuetsa-blizko-15-kiberatak-sodna-derzspeczvazku/>

² Національна стратегія з захисту дітей в цифровому середовищі на період до 2025 року. Міністерство цифрової трансформації. URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/normative_document/2020/7/НАЦІОНАЛЬНА_СТРАТЕГІЯ_3_ЗАХИСТУ_ДІТЕЙ_В_ЦИФРОВОМУ_СЕРЕДОВИЩІ_НА.pdf

поведінки дітей в онлайн-просторі, а головне – реалізацію заходів забезпечення прав дитини як учасників цифрових процесів та недопущення їх втягнення в протиправну діяльність. Беручи до уваги зазначене, актуальним науково-практичним завданням для вітчизняної юридичної науки є наукова розробка заходів захисту прав дитини у цифровому просторі з урахуванням протидії загрозам у сфері кіберзлочинності.

Питання щодо забезпечення прав дитини як учасника цифрових відносин та недопущення втягнення дітей у протиправну діяльність, пов'язану з кіберпростором потрапляло у центр уваги вітчизняних правників. Проте, наукова розробка зазначених аспектів є незначною. Інформаційним базисом для сформульованих у статті ідей і позицій стали положення нормативних актів про права дитини і кібербезпеку, а також окремі наукові позиції О. Батанов, Ю. Баулін, А. Драганець, О. Навроцький, Ю. Онищенко, Н. Опольська, Д. Пашнев, О. Світличний, В. Сокуренько, К. Черевко, А. Ященко та ін.

Метою дослідження є висвітлення сутності заходів забезпечення прав дитини як учасників цифрових відносин в аспекті протидії кіберзлочинності та недопущення втягнення в протиправну діяльність.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення прав дитини в Україні відповідає базовим цінностям, які закладені у Конституції України. Так, у відповідності до ст. ст. 24, 51, 52 Основного Закону, держава бере на себе зобов'язання підтримувати і захищати дитинство, убезпечувати дитину від будь-яких форм насильства і експлуатації, утримувати і забезпечувати соціальний захист дітей-сиріт¹. В свою чергу, Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р. № 2402-III зафіксував, що дитина як особа віком до 18 років (повноліття), у період з народження і до повноліття знаходиться в особливому періоді розвитку, який законодавець визначає як дитинство. Саме тривалість у часі дитинства детермінує наявність у особи такого правового статусу як «дитина».

Історично склалося так, що дитина, у порівнянні з іншими членами суспільства, має особливі права. Н. М. Опольська у дослідженні «Правове забезпечення прав та свобод дитини в Україні (загальнотеоретичний аспект)» (2010 р.) права дитини визначає як об'єктивно визначені соціально-економічним рівнем розвитку суспільства юридично гарантовані можливості задоволення потреб та інтересів дитини, реалізація яких є необхідною умовою для її нормального життя та гармонійного розвитку і здійснюється самою дитиною або за допомогою інших осіб, тобто гарантовані державою можливості задоволення потреб, що дають змогу дитині розвиватися відповідно до віку та індивідуальних задатків². Права дитини класифікуються залежно від сфери їх реалізації на природні права й

¹ Аверьянов В. Б., Батанов О. В., Баулін Ю. В. Конституція України: Науково-практичний коментар: за ред. В.Я. Тація Харків.: «Право»; Київ.: Концерн «Видавничий дім «Ін Юре». 2003. С. 118.

² Опольська Н.М. Правове забезпечення прав та свобод дитини в Україні (загальнотеоретичний аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Н.М. Опольська; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ. 2010. С. 18.

свободи дитини, громадянські (особисті) права дитини, права дитини у сфері публічно-громадського життя, права дитини у сфері культурно-духовного розвитку, права дитини в сфері економічних відносин і праці, права дитини у сфері оздоровлення та відпочинку, права дитини у сфері соціального забезпечення, права дитини як члена сім'ї, права дитини, яка має статус біженця, або розлученої з сім'єю тощо. Групи прав дитини нормативно регулюються різними актами законодавства у різному ступені залежно від тенденцій розвитку законотворчості та сфер соціальної активності і самореалізації дитини.

Досвід зарубіжних держав та, зокрема, країн Європейського Союзу, свідчить про значну увагу влади до забезпечення прав дітей як учасників цифрових відносин. О. О. Навроцький, критично аналізуючи прийняту у 2016 р. у м. Софія (Болгарія) Стратегію Ради Європи з прав дитини, відзначає, що розвинені держави Європи сприйняли окрему групу прав дитини – «права дитини в цифровому середовищі»¹. Розвинені держави Європи останніми роками почали приділяти означеній групі прав дитини значну увагу. Імперативом є те, що позитивні аспекти, які привносять Інтернет і цифрове середовище у життя дітей, діти можуть бути посередництвом цифрового контенту втягнені у протиправну діяльність. Ризик цього є значним, оскільки он-лайн середовище часто пропагує сексуальне насильство, спонукання до розповсюдження сексуалізованих зображень, може містити заполітизовані заклики до антидержавної і протиправної діяльності. Через кібер-булінг та самовикриття поведінка дітей в Інтернеті може завдати шкоди іншим і становити небезпеку для них. Для України це питання є також вчасним і актуальним. На підтвердження цього говорить той факт, що на початку 2017 р. в Україні значного суспільного резонансу набули випадки схиляння дітей за допомогою соціальних мереж до антисоціальної поведінки і навіть призведення до самогубств.

Зауважимо, що до 2020 р. на рівні системи національного законодавства України права дітей у цифровому середовищі не регулюються, а законодавча база, яка б регламентувала взаємодію вчителів (вихователів) і батьків у питаннях попередження шкідливого впливу інтернет-середовища на свідомість і поведінку дітей, залишається недостатньою. З 2020 р. Міністерство цифрової трансформації України разом з іншими центральними органами виконавчої влади почало впроваджувати програмні нормативні документи, які визначили магістральні напрями захисту прав дітей у цифровому середовищі та недопущення втягнення їх у протиправну діяльність.

На сьогодні в національній системі законодавства відсутні чітко сформульовані організаційно-правові заходи забезпечення прав дитини як

¹ Навроцький О. О. Забезпечення прав дитини в Україні: теоретичні і практичні засади адміністративно-правового регулювання : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2018. С. 114. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/items/c2831f44-c6ce-482a-b772-96b320717c12>.

учасника цифрового середовища. Разом із тим, на рівні модального правового регулювання Міністерство цифрової трансформації розробило своєрідну «дорожню карту», яка являє собою систему заходів державної політики захисту дитини в цифровому середовищі, координації дій, поєднання національних та міжнародних, публічних та приватних, юридичних та добровільних засобів реагування та превенції порушення прав дитини в цифровому середовищі. Зазначене втілено у вже згадуваній Національній стратегії з захисту дітей в цифровому середовищі на період до 2025 р.

Аналізуючи положення наведеного документу, є підстави виокремити магістральні напрями вжиття організаційно-правових заходів, спрямованих на недопущення порушення прав дитини як учасників цифрових відносин і втягнення їх у протиправну діяльність. Зокрема:

- вжиття заходів щодо демонстрації учасників цифрової індустрії піклування про безпеку дитини в цифровому середовищі (запровадження правового режиму щодо видалення та блокування матеріалів що містять небезпечний контент, розробка стандартів соціальної відповідальності учасників ринку цифрової індустрії щодо запобігання ризикам для неповнолітніх у цифровому середовищі, негайне інформування правоохоронних органів, створення якісного програмного забезпечення, яке б містило «запобіжники» втягування неповнолітніх до протиправної діяльності, запровадження звітності і стандартів прозорості, в яких учасниками індустрії викладено обсяг ідентифікованого шкідливого контенту);

- створення системи обізнаності для дітей щодо наявних ризиків в цифровому середовищі (прищеплення навичок безпечного використання мережі Інтернет дітьми, розробка і включення до Державних стандартів освіти та типових освітніх програм для закладів дошкільної та повної загальної середньої освіти компетентності щодо безпечного використання мережі Інтернет, цифрової та медіаграмотності, в тому числі через використання сучасних освітніх технологій);

- набуття батьками, педагогічними, соціальними працівниками навичок виявлення наявних ризиків для безпеки та здоров'я дітей в цифровому середовищі (запровадження інформаційно-просвітницьких заходів з відповідального батьківства щодо наявних ризиків для безпеки та здоров'я дітей в цифровому середовищі, здійснення підвищення кваліфікації педагогічних та соціальних працівників щодо наявних ризиків для безпеки та здоров'я дітей в цифровому середовищі, набуття учасниками освітнього процесу компетентностей щодо попередження та подолання ризиків для безпеки та здоров'я дітей в цифровому середовищі);

- культивування нетерпимості громадськості до порушення прав, свобод та безпеки дитини в цифровому середовищі (запровадження національної інформаційно-просвітницької кампанії з широкого інформування громадськості про існуючі загрози для дітей в цифровому середовищі та механізми попередження, виявлення та повідомлення);

- запровадження стандартів безпечного та захищеного використання мережі Інтернет під час освітнього процесу та в повсякденному житті дитини (запровадження правового режиму який передбачає надання персональним даним дітей в мережі Інтернет статусу спеціальної категорії, яка потребує вищого рівня захисту та гарантій під час обробки таких даних для цілей маркетингу, запровадження необхідності батьківської згоди на збирання та обробку персональних даних дітей молодше 14 років);

- фільтрування контенту та сервісів, доступних в мережі Інтернет під час освітнього процесу та в місцях повсякденного перебування дитини;

- запровадження механізмів повідомлення та реагування на контент та сервіси в цифровому середовищі, які порушують права неповнолітніх, або спрямовані на втягнення їх у протиправну діяльність;

- удосконалення відповідальності за злочини або замах на злочини, що скоєні в цифровому середовищі (створення в рамках департаменту кіберполіції сектору для розслідування злочинів, скоєних в цифровому середовищі, постраждалими в яких є діти, забезпечення обміну матеріалами з небажаним для дітей контентом з правоохоронними органами інших держав з метою ефективного розслідування злочинів; впровадити провідні технічні рішення, в тому числі через хешування зображень, для забезпечення розслідування та попередження злочинів проти дітей, скоєних в цифровому середовищі);

- постійна робота з удосконалення порядку притягнення до відповідальності за злочини або замах на злочини, скоєні в цифровому середовищі та постраждалими в яких є діти (розробка пропозицій щодо удосконалення кримінального законодавства, яке передбачає відповідальність за кібергрумінг, свідоме одержання доступу до матеріалів, що зображують небажаний контент тощо);

- створення системи допомоги постраждалим дітям, дітям-свідкам злочинів, скоєних в цифровому середовищі, та їхнім батькам.

Зазначені засади не є вичерпними і їх практична реалізація потребує мобілізації значних організаційно-юридичних, фінансових і управлінських ресурсів. Більш того, як зазначають В. А. Світличний та Ю. М. Онищенко, враховуючи нагальну потребу посилення превентивних заходів серед дітей та батьків із безпечного використання кіберпростору, потрібно орієнтуватися на прикладні наукові дослідження за вказаною тематикою, а також провести корекцію деяких наукових парадигм¹. Практична реалізація наукових напрацювань, безперечно, буде сприяти забезпеченню не лише онлайн безпеки дітей в інтернеті і створення умов недопущення втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність, а й зміцненню рівня правопорядку та протидії кіберзлочинності. Це, у свою чергу, стане запорукою забезпечення психологічного комфорту дитини, чинником захисту дітей від

¹ Світличний В. А., Онищенко Ю. М. Особливості забезпечення кіберзахисту дітей за участі підрозділів ювенальної превенції // Сучасна європейська поліцейстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України : матеріали науково-практичної конференції. Харків. 2019. С. 222

різного роду насильства, знущань, образ, домагань чи дискримінації¹. Разом із цим, важливо розуміти, що участь дітей у цифрових відносинах є необхідною з огляду на зростаючу роль глобальної мережі у всіх проявах життєдіяльності сучасної людини.

Висновки. На сьогодні заходи забезпечення прав дитини як учасника цифрових відносин є невід'ємною складовою політики держави у сфері протидії кіберзлочинності і профілактиці втягнення дітей у протиправну діяльність. В Україні потребує активізації робота по розробці і впровадженню чітких організаційно-правових заходів, спрямованих на практичне втілення прав дитини як суб'єкта інформаційно-цифрових процесів. Запорукою ефективності такої діяльності на державному рівні має бути консолідація зусиль науковців, педагогів, центральних органів виконавчої влади, правоохоронних інституцій щодо вироблення оптимального правового механізму забезпечення повноправності дитини як учасника цифрових відносин та максимально корисного використання потужностей Інтернет і кіберпростору для всебічного і повноцінного розвитку дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аверянов В. Б., Батанов О. В., Баулін Ю. В. Конституція України: *науково-практичний коментар*: за ред. В.Я. Тація Харків : «Право» ; Київ : Концерн «Видавничий дім «Ін Юре». 2003. 808 с.
2. Драганець А. Цифрові права та онлайн безпека дітей в Інтернеті // Безпека дітей в Інтернеті: попередження, освіта, взаємодія : збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 06–10 лютого 2023 року) / уклад. С.М. Єфіменко; за заг. ред. Г.В. Скрипки. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2023. С. 7–9.
3. З початку 2025-го в Україні фіксується близько 15 кібератак щодня — Держспецзв'язку. *Суспільне новини*. URL: <https://suspilne.media/1075891-z-pocatku-2025-go-v-ukraini-fiksuetsa-blizko-15-kiberatak-sodna-derzspeczvazku/>
4. Навроцький О. О. Забезпечення прав дитини в Україні: теоретичні і практичні засади адміністративно-правового регулювання : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2018. 472 с. URL: <https://ekhnuir.karazin.ua/items/c2831f44-c6ce-482a-b772-96b320717c12>.
5. Національна стратегія з захисту дітей в цифровому середовищі на період до 2025 року. *Міністерство цифрової трансформації*. URL: https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/normative_document/2020/7/H

¹ Драганець А. Цифрові права та онлайн безпека дітей в Інтернеті // Безпека дітей в Інтернеті: попередження, освіта, взаємодія: збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Кропивницький, 06-10 лютого 2023 року / уклад. С.М. Єфіменко; за заг. ред. Г.В. Скрипки. Кропивницький: КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського», 2023. С. 8.

АЦІОНАЛЬНА_СТРАТЕГІЯ_З_ЗАХИСТУ_ДІТЕЙ_В_ЦИФРОВОМУ_СЕРЕДОВИЩІ_НА.pdf.

6. Опольська Н.М. Правове забезпечення прав та свобод дитини в Україні (загальнотеоретичний аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Н.М. Опольська; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ. 2010. 22 с.

7. Світличний В. А., Онищенко Ю. М. Особливості забезпечення кіберзахисту дітей за участі підрозділів ювенальної превенції // Сучасна європейська поліцейстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України : матеріали науково-практичної конференції. Харків. 2019. С. 221–223.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2025

Oleksandr S. PEREDERII,

PhD in Law, Associate Professor

(Kharkiv National University V. N. Karazin, Kharkiv, Ukraine)

MEASURES TO PROTECT THE RIGHTS OF THE CHILD AS PARTICIPANT OF DIGITAL RELATIONS IN THE ASPECT OF COMBATING CYBERCRIME AND INVOLVEMENT IN ILLEGAL ACTIVITIES

The article, based on the results of a general analysis, reveals the content of special measures aimed at ensuring the rights of the child as a participant in digital relations in terms of combating cybercrime and involvement in illegal activities. In particular, this includes taking measures to demonstrate to participants in the digital industry that they care about children's safety in the digital environment, creating an awareness system for children about existing risks in the digital environment, acquiring skills for parents, teachers, and social workers to identify existing risks to the safety and health of children in the digital environment, cultivating public intolerance to violations of the rights, freedoms, and safety of children in the digital environment, introducing standards for safe and secure use of the Internet during the educational process and in the child's everyday life, filtering content and services available on the Internet during the educational process and in the child's daily places of residence, introducing mechanisms for reporting and responding to content and services in the digital environment that violate the rights of minors or are aimed at involving them in illegal activities, improving liability for crimes or attempted crimes committed in the digital environment, working to improve the procedure for bringing to justice for crimes or attempted crimes committed in digital environment and victims in which there are children, the creation of a system of assistance to child victims, child witnesses of crimes committed in the digital environment, and their parents.

Based on the analysis of the provisions of the current legislation, which regulate state policy in the field of ensuring the rights of minors as participants in digital relations at the level of the national legislative system of Ukraine, the conclusion is substantiated about the insufficient legal provision of children's

rights in the digital environment. Attention is focused on the expediency of intensifying work on the development and implementation of clear organizational and legal measures aimed at practical correction of the current situation. In the future, this will become a guarantee of the effectiveness of developing an optimal legal mechanism for ensuring the full rights of a child as a participant in digital relations and the most beneficial use of the capabilities of the Internet and cyberspace for the comprehensive and full development of children.

Key words: *children, children's rights, minors, cybersecurity, cybercrime, digital relations, involvement in illegal activities, contraction.*